

Dr. Henkey Gyula

A Kárpát-medence népeinek etnikai
embertani képe

A KÁRPÁT-MEDENCE NÉPEINEK ETNIKAI EMBERTANI KÉPE

IRTA
Dr. Henkey Gyula

**A MAGYAR IFJÚSÁG ÉRDEKEIT VÉDŐ SZÖVETSÉG KIADÁSA
LÉVA 1993**

Dr. Henkey Gyula

A Kárpát-medence népeinek etnikai embertani képe

1956-óta végzek etnikai embertani vizsgálatokat. 1991 végéig 30. 247 felnőtt személyt vizsgáltam, akik közül 28. 187 a magyarok száma. A Kárpát-medence népein kívül jelentősebb számban csak bulgáriai tatárokat vizsgáltam, de az utóbbiak adataira e munka keretében nem térek ki. A Zobor vidéki és a dunamocsi magyarok vizsgálatára 1991-ben került sor. A vizsgálatokat Martin módszerével [Martin-Saller 1957-66] végeztem, a szemszint a Martin-Schulz szemszintábla, a hajszint a Fischer-Saller hajszintábla alapján vettem fel. A vizsgált népessegek átlagait a 24-60 évesek adatai alapján elemzem. Bár egyes kutatók, így a svéd, a finn és a cseh kutatók a 20-50 évesek adataiból indultak ki, de egyrészt az etnikai embertani vizsgálatokat végző antropológusok többsége a 24-60 évesek adatait értékeli, másrészt a részben eltérő korcsoport alapján számított átlagok leginkább csak a testmagasságot illetően kis mértékben eltérőek. [1971 előtt végzett vizsgálataim adatainak értékelése alapján a 24-33 éves férfiak termete átlagban 2.1 cm-el, a hasonló korú nőké 1.5 cm-el volt magasabb, mint a 24-60 éveseké - 1975.] A méretek és jelzők átlagait az 1., a kvalitatív jellegek megoszlását a 2-3. táblázatban adom meg.

Eredmények

Testmagasság. A Zobor vidéki, dunamocsi és dunántúli magyarok, a dél-somogyi horvátok és a Baja környéki bunyevác férfiak termete magas, az 1. táblázatban szereplő többi népessegeké nagyközepes. [Magas a termet férfiaknál 170 cm-től, nőknél 159 cm-től kezdve.] E téren azonban figyelembe kell venni, hogy Magyarországon a testmagasság átlaga az 1937-ben születettektől kezdve évente 0,4 cm-el emelkedik [Véli 1967], az utóbbi évtizedben mért magyarországi 18 éves fiúk átlagos termete 175.34 cm, a hasonló korú lányoké 162.28 cm [Eiben, Pantó, Barabás, Győri 1990]. Mert kutató munkám első időszakában, 1956 és 1967 között kizárólag magyarokat vizsgáltam, a termetnövekedés a legkisebb mértékben az összmagyar átlagot érinthette, a többi nemzetiség közül pedig a sokácokat, akik vizsgálatára 1968-ban került sor.

A fej és az arc méretei. E tekintetben az általam vizsgált kárpát-medencei népessegek mind viszonylag közel állnak egymáshoz. A fejhossz tekintetében a magyarországi németek nagyobb, a dél-somogyi horvátok kisebb átlagaikkal enyhén eltérnek a többi népessegtől. További említésre méltó eltérés csak a Baja környéki sokácok és bunyevácok nagyobb arcmagasságával és orrmagasságával kapcsolatban észlelhető. Ha figyelembe vesszük, hogy az orosz férfiak átlagos fej-

szélessége csak 154.5 mm, járomívszélessége 140.6 mm, állkapocsszögletszélessége 107.9 mm, az északi fehérorosz férfiak fejhossza 191.2 mm, fejszélessége 155.5 mm, járomívszélessége 141.5 mm [Bunak 1976] az egyes kárpát-medencei népségek közötti eltérések aránylag jelentéktelennek látszanak. Jelentős eltérések vannak a morfológiai arcmagasság és a orrmagasság vonatkozásában is a kárpát-medencei népek, valamint az oroszok és az északi fehéroroszok között is, de mert a szovjet antropológusok e méreteket eltérő technikával veszik fel, ezek a különbségek nem értékelhetők pontosan.

Fejjező. Az általam vizsgált kárpát-medencei népségek fejjezője egyaránt "rövid" [rövid a fejjező férfiaknál 81-en, nőknél 82-ön felül]. A jelzők közel állnak egymáshoz, csak a német férfiak fejjezője némileg kisebb, a horvát férfiaké pedig nagyobb mértékben rövid. Az orosz és az északi fehérorosz férfiak fejjezője az összes kárpát-medencei népségektől jelentősen eltérő, az előbbieknél 81.4, az utóbbiaknál 81.5.

Arcjelző. Az 1. táblázatban szereplő népségek túlnyomó többségénél az arcjelző "széles", csak a sokác és a bunyevác nőknél középszéles. [Széles az arcjelző férfiaknál 84, nőknél 81 alatt.]

Járomcsont alakja. A magyarországi németek kivételével a többi kárpát-medencei népségeknél az előreálló forma van többségben, ami keleti eredetű örökségre utal. A kazakoknál az előreálló forma gyakorisága 100 % - Iszmagulov 1982-, Bunak [1976] az oroszok és a fehéroroszok megoszlását nem közli.

Homlokprofil. Kárpát-medence népségeknél a meredek homlok van túlnyomó többségben.

Orrhát profilja. A kárpát-medencében élő népségeknél az orrhát profiljának megoszlása a legkevésbé egységes. A legnagyobb eltérés a palócföldi szlovákok és a dél-somogyi horvátok között mutatható ki. Az előbbieknél a konkáv [homorú] forma gyakorisága erősen emelkedik, a konvex [domború] pedig jelentősen csökken, míg a horvátoknál éppen fordított a helyzet. Orosz férfiaknál a konkáv orrhát férfiaknál 8.7 %-ban, nőknél 26.0 %-ban, az egyenes férfiaknál 68.6 %-ban, nőknél 61.0 %-ban mutatható ki [Bunak 1976].

Orrhát kiemelkedése. Bunyevác férfiak kivételével a kárpát-medencei népségeknél a közepesen kiemelkedő orrhát van többségben. Az erősen kiemelkedő forma gyakorisága mindkét nemnél a palócföldi szlovákoknál a legkisebb, egyben ők különböznek e téren a legnagyobb mértékben a három délszláv nyelvű népségtől. Bunak [1976] orosz férfiaknál 10.0 %-ban, orosz nőknél 2.5 %-ban mutatja ki a magas [erősen kiemelkedő] orrhát gyakoriságát.

Tarkó profilja. Kárpát-medencei népségeknél a magyarországi német nők kivételével az enyhén domború tarkó van többségben.

Szemszín. A magyarországi németek és a palócföldi szlovák férfiak kivételével a többi általam vizsgált Kárpát-medencei népességnél a sötét [barna, sárga] szemszín előfordulása a legnagyobb. A sötét szemszín horvát, bunyevác, Zobor vidéki magyar és dunántúli magyar nőknél abszolút többségben van. Bunak [1976] szerint a sötét szemszín gyakorisága orosz férfiagnál 5.1 %, orosz nőknél 7.2 %, az északi fehéroroszekkal kapcsolatban csak a világos [kék, szürke] szemszín előfordulását közli férfiagnál, mely 64.5 %.

Hajszín. A magyarok és a délszláv nyelvű népek között a barna-fekete hajszínárnyalatok előfordulása 96.6 és 100 % közötti, a magyarországi németeknél és a palócföldi szlovákoknál is alig kisebb, 91.8 és 94.2 % között van. Bunak [1976] orosz férfiagnál 68.0 %-ban, orosz nőknél 62.5 %-ban mutatja ki a barna-fekete hajszínek gyakoriságát. Bár Bunak a Fischer - Saller hajszíntábla legvilágosabb barna "P" árnyalatát a sötétszőkébe sorolja, de ezen árnyalat gyakorisága az általam vizsgált Kárpát-medencei népességeknél csak 1 % körüli.

Embertípusok

A Kárpát-medencében említésre méltó számban előforduló típusokat nagyrészt az általam vizsgált magyaroknál a 4. táblázatban is kimutatott sorrendben tárgyalom.

A **turanid** típuson belül az alföldi változat a leggyakoribb [4-6. kép], melyre a magas vagy nagyközepes termet, a fej nagy méretei mellett rövid-túlrövid fejjelző, széles-igen széles, középmagas arc mellett széles arcjelző, előreálló járomcsont, meredek homlok, az arc síkjából közepesen kiemelkedő, egyenes vagy enyhén domború orrhát, enyhén domború tarkó, barna vagy zöldesbarna szemszín és barna-fekete hajszín a jellemző. Eléggyé gyakori az észak-kazakisztáni [erősen andronovói jellegű] változat [2-3. kép], melynél a termet csaknem kivétel nélkül magas és az ősi középzásiai jellegek markánsabb formában észlelhetők [a járomcsont nagyobb, erősebben előreálló, a közepesnél gyengébben kiemelkedő orrhát pedig gyakoribb]. Az erősen mongoloid jellegű változat a magyaroknál csak 0.5 %-ban fordul elő, ennél némileg nagyobb mértékben mutatható ki a turanid középtípus [1. kép], mely az előbbi, valamint az alföldi és az észak-kazakisztáni változat között áll. A túlnyomóan turanid kevert formák közül a turano-pamiri [7-9. kép] észlelhető a legnagyobb arányban. E két típus összefonódása már a honfoglaló magyaroknál is gyakori volt. A turanid típus a oszmán-török hódoltság idején is továbbélő őslakos magyar népességeknél gyakoribb, különösen a Dunántúl nyugati és a Tiszántúl északi részén, továbbá a királyi területekhez tartozó Zobor vidékén. Előfordulása a magyarországi horvátoknál, bunyevácoknál, sokácoknál és szlovákoknál is eléggyé jelentős [4. táblázat]. Külföldön elsősorban a középzásiai török népeknél, illetőleg a baskíroknál, csuvasoknál, a bulgáriai tatároknál és a

kaukázusi oszéteknél gyakori.

A jellegzetes **pamiri** típusnál [13.kép] a termet nagyközepes vagy magas, a fejjelző a fej kis méretei mellett túlrövid-rövid, az arcjelző középszéles vagy enyhén széles, középmagas-enyhén magas arc mellett közepes, a járomcsont lekerített, a homlok meredek, az orrhát a közepesnél erősebben kiemelkedő, domború vagy egyenes, a tarkó enyhén domború vagy ritkábban lapos, a szemszín barna vagy zöldes, a hajszín barna-fekete. A Kárpát-medencében az említett markáns pamirihoz képest gyakoribb a pamiro-turanid kevert forma [10-12.kép], melynél a fej méretei nagyobbak, az arc szélesebb és jellemző rá az előreálló járomcsont. A pamiri típus gyakorisága a hódoltságon kívüli vidékek magyar népességeinél, különösen a Dunántúl nyugati részén, az Észak-Tiszántúlon, a Zobor vidékén, továbbá a hódoltsági Dunamocson és a nagykunoknál a legnagyobb, előfordulása a magyarországi horvátoknál és szlovákoknál is eléggé jelentős. Külföldön a pamiri típus a tadzsikoknál és a déli özbekeknél [üzbégek] a leggyakoribb, de előfordulása a bulgáriai tatároknál és a kaukázusi oszéteknél is jelentős.

Az **előázsiai** típusra [14-15.kép] a közepes termet, a fej kis méretei mellett rövid-túlrövid fejjelző, középszéles-enyhén széles, enyhén magas arc mellett keskeny vagy közepes arcjelző, előre keskenyedő járomcsont, hátrahajló homlok, az arc síkjából igen erősen kiemelkedő, erősen domború orrhát, lapos vagy enyhén domború tarkó, barna vagy zöldes szemszín és barna-fekete hajszín a jellemző. A Kárpát-medencében leggyakoribb a kiskunoknál, a sokácoknál és a bunyevácoknál, külföldön az örményeknél, Törökország középső és keleti részében, valamint az északkelet-kaukázusi Dagesztánban.

A **balkáni dinári** típus [16.kép] fő jellemzői: a magas termet, a fejnek a magyar átlagnál némileg kisebb méretei mellett túlrövid, rövid fejjelző, középszéles vagy enyhén széles, igen magas arc mellett keskeny arcjelző, előre keskenyedő járomcsont, férfiaknál enyhén meredek, nőknél meredek homlok, az orrhát erősen kiemelkedő és domború, a tarkó lapos, a szemszín általában barna vagy zöldes, de a szávai és nőr változatnál világos [Škerlj 1938], a hajszín - a nőr változat kivételével, melynél sötétszöke - túlnyomóan barna-fekete. A balkáni dinári típus Magyarországon a bunyevácoknál, sokácoknál, horvátoknál, [Henkey 1987, 1990 c] továbbá a dél- és nyugat-dunántúli magyaroknál észlelhető a legnagyobb arányban, előfordulása az itteni németeknél is eléggé jelentős, palócföldi szlovákoknál a magyar átlagnál kisebb mértékben mutatható ki. A balkáni dinári típus külföldön Boszniában, Montenegróban, Horvátország és Szlovénia középső és Szerbia nyugati részében a leggyakoribb, a Balkán félsziget illír és trák őslakosságára vezethető vissza. Elsősorban a jász eredetű magyaroknál, illetve a volt gyepűőr nyugat-dunántúli, dél-dunántúli népességeknél valamint a dunamocsiaknál gyakori a keleti **dinaroid** változat [17. kép], melyet a grúz antropológu-

sok kaukázusinak neveznek [Natishvili, Abdushelishvili 1960]. E változat termete a balkáni dinárihoz hasonló, de a fej méretei nagyobbak, az arc szélesebb és kevésbé magas és többnyire a járomcsont is előreálló. Ez a változat külföldön a kaukázusi oszétoknál és az északi gruzoknál gyakori. Nézetem szerint azonban ha a balkáni dinári típus turanidgal, pamirival vagy előázsiával jelentős mértékben keveredik, a keleti dinaroidhoz hasonló forma jöhet létre [Henkey 1990a, 1990b].

A **klasszikus keletbalti** típusnál [19. kép] a fejhossz a magyar átlagnak megfelelő, a fejszélesség az átlagosnál némileg kisebb, a fejjelző rövid, az arcjelző alacsony arc mellett széles, a homlok enyhén meredek, az orr rövid, homorú, a közepesnél gyengébben kiemelkedő, a tarkó enyhén domború, a szemszín világos, a hajszín sötétszőke. A klasszikus keletbalti típus gyakoriságát mind a magyaroknál mind a palócföldi szlovákoknál megközelíti az erősen lapponoid jellegű változat [20. kép], melynél a termet átlagban csak kisközepes, az arc még alacsonyabb, az orr még rövidebb és az arc síkjából még gyengébben kiemelkedő, a hajszín pedig többnyire barna. Eléggé gyakori az erősen cromagnoid jellegű változat [21. kép] is, melynél a termet átlagban nagyközepes, az arc kevésbé alacsony, az orrhát pedig bár homorú, de közepesen kiemelkedő. Mind a magyaroknál, mind a palócföldi szlovákoknál jelentős a keletbalti + turanid kevert forma előfordulása, viszont a keleti szlávoknál gyakori keletbalti + északi kevert alak mind a magyaroknál, mind palócföldi szlovákoknál csak 0.05 %-ban volt észlelhető. Vizsgálataim során a keletbalti típus a legnagyobb mértékben a palócföldi szlovákoknál [Henkey 1985] és egyes észak felől betelepített helységek magyar népességeinél volt kimutatható. Az őslakos magyarok közül az átlagnál nagyobb mértékben csak a palóc centrumbeliéknél és Tiszasáson volt észlelhető. Külföldön a keletbalti típus a zürjéneknél, a fehéróroszoknál, a Varsótól északkeletre lakó lengyeleknél, a Valdai hátság, Novgorod, Vologda és Arhangelszk környéki oroszoknál, valamint Finnország és a balti államok keleti részében a leggyakoribb.

A **mediterrán** típuscsoportra egységesen csak hosszú-középhosszú fejjelző, keskeny arcjelző, erősen kidomborodó tarkó, sötét szemszín, sötétbarna-fekete hajszín és barnás bőrszín a jellemző. E típuscsoporton belül a Dél-Olaszországban, Spanyolországban, Portugáliában, Dél-Franciaországban, a Földközi tenger nyugati szigetein és Románia havasföldi részében gyakori **gracilis mediterrán** típusnál a termet kisközepes, a fejjelző a fej kis méretei mellett hosszú, az arc igen keskeny és enyhén magas, az orrhát a közepesnél erősebben kiemelkedő, egyenes vagy enyhén domború, a tarkó pedig kúpszerűen kiálló. Előfordulása a Kárpát-medencében csak a dél-erdélyi románoknál jelentősebb, gyakorisága a magyaroknál nem éri el az 1%-ot. A magas termetű, a fej nagyobb méretei mellett hosszú fejjelzőjű **atlanto-mediterrán** típus Walesben, Írországbán, Skóciában és Nyugat-Franciaország egyes részein gyakori, a magyaroknál csak 0.1%-ban ész-

lelhető, előfordulása a Kárpát-medence többi népeinél is jelentéktelen. A **keleti mediterrán** típuson belül az általam vizsgáltak között három jelentősebb változatot tudtam elkülöníteni. Ezek közül a türkménekénél és Törökország északnyugati részében gyakori **kászpi változatra** a magas-nagyközepes termet a jellemző, a fejjelző a fej nagy hossza és közepes szélessége mellett hosszú vagy közepes, az arc középszéles és magas, az orrhát a közepesnél erősebben kiemelkedő, enyhén domború vagy egyenes. A Kárpát-medencében leggyakoribb a kun, besenyő és egyes kabar eredetű magyar népségeknél. A perzsáknál gyakori **iráni változat** termete nagyközepes-magas, a fej hosszú és keskeny, a fejjelző hosszú vagy közepes, az orrhát igenerősen kiemelkedő és erősen domború, a bőrszín a Kárpát-medence mediterrán típusai és változatai között a legsötétebb. E változat a magyar népségek minden csoportjánál észlelhető, leginkább a kiskunoknál. A **pontusi változat** fejének méretei kisebbek, mint az előbbi két keleti mediterrán változatnál és a termete csak kisközepes-közepes. Az általam vizsgáltak között a kiskunoknál és a velük szomszédos községben volt nagyobb számban észlelhető, de Bartucz [1938] a "Rjazannak" nevezett formáját a székelyek között jelentősként említi. A pontusi változat Kelet-Európában az abházoknál, cserkeszeknél, mordvinoknál, csuvasoknál, baskíroknál, cseremiszeknél, valamint a Rjazan, Penza, Tambov, Voronyezs, Kurszk, Tula környéki oroszoknál gyakori, az utóbbiak Bunak [1976] szerint eloroszosodott szkíta, szarmata és volgai finn eredetűek. Az általam főleg a kiskunoknál meghatározott pontusi változat a déli, az abházoknál, cserkeszeknél kimutatható dél-pontusi és leginkább a moksa-mordvinoknál gyakori Rjazan formától egyaránt eltér, a közölt átlagok [Bunak 1976] alapján a csuvasoknál, cseremiszeknél, baskiroknál eléggé gyakori formához áll közel, melyet Bunak [1976] szarmata és bolgár-török eredetre vezet vissza. Az általam főleg a kiskunoknál kimutatott pontusi formánál a domború orrhát az iráni változathoz képest kevésbé, a kászpihoz képest erősebben kiemelkedő [Henkey-Kalmár 1984].

Az alpi típusra [22. kép] a kisközepes termet, a magyar átlagnál rövidebb fej mellett túlrövid-rövid fejjelző, széles, alacsony arc mellett széles arcjelző, lekerekített járomcsont, a közepesnél gyengébben kiemelkedő, rövid, homorú orr, főleg a nőknél előre domborodó homlok, enyhén domború tarkó, barna vagy zöldes szemszín és barna-fekete hajszín a jellemző. Az általam vizsgált népségek között a svábnak is nevezett magyarországi németeknél a leggyakoribb [Henkey 1981], a 22. képpel bemutatott nő is német származású. Az alpi típus előfordulása a palócföldi szlovákoknál is meghaladja a magyar átlagot, a magyarok között nagyobb arányban észlelhető a telepes, mint az őslakos eredetű népségeknél. Jelenleg Közép-Franciaországban, Németország délnyugati és középső részében és Svájcban a leggyakoribb, de előfordulása Csehországban, Dél-Lengyelországban, valamint Olaszország északi és középső részében is jelentős. Gyakorisága a Kárpát-medencében a bronzkorban volt jelentős, de egyik leggyakoribb összetete-

vője volt a keltáknak is [Bartucz 1938].

A **laponnoid** típus [23. kép] a jellegek túlnyomó többsége tekintetében az alpi típushoz hasonló, de a termete csak kisközepes-alacsony, a fej méretei kisebbek, az arc még alacsonyabb, az orr fokozottabban rövid és még gyengébben kiemelkedő. Az általam vizsgáltak között leginkább a palócföldi szlovákoknál, a palócoknál és Tiszántúl középső részében volt észlelhető, de a magyarok között átlagban csak 1.8 %-ban volt kimutatható. Külföldön a lappok, a szamojédek, a csere-miszek, a votjakok között, valamint Dél-Lengyelországban a leggyakoribb. Rybnik körzetében, Dél-Lengyelországban 46.1 %-ban észlelhető [Bergman, Bielicki, Sawicki 1978].

A **mongolid** típusokra a nagy járomcsont, lapos arc, gyengén kiemelkedő orrhát, sárgás bőr és a mongolredő a legfőbb jellemzők. A mongolid jellegek elsősorban a burjátokra, csukcsokra, mongolokra, kalmukokra, tunguzokra, kínaiakra, koreaiakra, japánokra, thaiföldiekre, burmaiakra és vietnamiakra jellemzők. Kifejezett mongolidokat eddig a Kárpát-medence népeinél nem észleltem, csak mongoloidokat ["mongolszerűeket", 24. kép], ezek gyakorisága a magyaroknál átlagban 0.9%.

Az **északi** típusra [18.kép] a magas termet, a fej nagy méretei mellett hosszú vagy közepes fejjelző, keskeny, magas arc mellett keskeny arcjelző, erősen kiemelkedő, egyenes vagy enyhén domború orrhát, erősen domború tarkó, világoskék vagy égszínkék szemszín, világosszőke, aranyszőke hajszín és rózsás-fehér bőrszín a jellemző. Az általam vizsgáltak közül a németeknél volt a legnagyobb mértékben, 5.0 %-ban kimutatható, rajtuk kívül előfordulása még a palócföldi szlovákoknál említésre méltó, a magyaroknál csak 0.4 %-ban észlelhető. Külföldön Skandináviában, Izlandon, Anglia keleti, Hollandia északi, Németország északnyugati részében, Lengyelországban Gdansk, Poznan, Torun környékén, a balti államok nyugati, Finnország délnyugati részében, Fehéroroszország északi felében, Oroszországban pedig Novgorod környékén fordul elő a legnagyobb számban, de a balti országokban, Finnországban, a fehéroroszoknál és Oroszország északnyugati részében inkább keletbalti típussal kevert formában észlelhető.

A **cromagnoid** típus jellegei nagyrészt az északi típushoz hasonlóak, de az utóbbitól eltérően az arc széles, középmagas, az állkapocs igen széles, a haj is inkább sötétszőke, s bár a bőrszín világos, de nem rózsás-fehér. Az általam vizsgáltak között a cromagnoid típus a németeknél volt észlelhető a legnagyobb arányban, 3,4 %-ban, a többi népességeknél gyakorisága nem haladja meg a 0.5%-ot. Két fő előfordulási góca külföldön Svédország középső része [Torgensen 1976] és Hollandia északkeleti része [De Froe-Schwidetzky 1979]. A germán népeknél elsősorban a cromagnoid típusnak északival kevert formája, a fehéroroszoknál és az északnyugati oroszoknál viszont inkább a keletbaltival való ke-

vert alakja a jellemző. A magyarországi németeknél leginkább e típusnak alpvál kevert formáját észleltem. Vizsgálataim során a cromagnoid típust jellegzetes formában egyetlen személynél sem határozhattam meg, azért képpel sem mutatom be.

Népesedéstörténeti összefüggések

A honfoglaló magyaroknál Lipták [1958] szerint, ha az ókécskei koponyát vizsgálva Nemeskéri és Gáspárdy [1954] meghatározását fogadjuk el, a törökös réteggel kapcsolatba hozható turanid, pamiri, előázsiai és mongolid típusok együttes gyakorisága 50.0 %, a finnugor jellegegyütteseké [urali, keletbalti, lapponoid] 15.6 %. A jelentős arányban kimutatott keleti mediterránokat egyik réteghez sem soroltam, mert nemcsak a török türkmének, azerbajdzsánoknál, kazáni tatároknál, csuvasoknál, baskiroknál, hanem a finnugor mordvinoknál és cseremiszeknél is gyakoriak. A törökös típusok az általam vizsgált magyaroknál 47. 7%-ban, a finnugor formák viszont csak 4.6 %-ban észlelhetők. [Mert a keletbalti típus mind a régi finnugoroknál, mind a régi szlávoknál gyakori volt, az előforduló változatok és kevert formák figyelembe vételével az ide soroltakat finnugor és szláv jellegűekre bontottam- Henkey-Kalmár 1979-]. A törökös típusok nagy arányú fennmardásának és a finnugor formák feltűnő csökkenésének főbb okai:

1. A középpázsiai [törökös] eredetű népek [szkíták, szármatak, alánok hunok, avarok, kései avarok vagyis onogurok] már a honfoglalás előtt letelepedtek a Kárpát-medencében, leszármazottaik gyarapították a törökös réteget. Bár egyes nyelvészek a szkítákat és szármatakát az iráni népek közé sorolják, de ezek embertani szempontból alig különböztek a korai, mongolokkal nem kevert törököktől [Ginzburg 1966], az iráninak nevezett perzsáktól viszont jelentősen eltértek. [Alánnak a kaukázus vidékére települt szármatakát nevezték].

2. Az Árpád korban a besenyők, úzok, kunok, jászok [Bartucz 1938], volgai bolgár-törökök és kazáriai alánok [Szűcs 1987] beköltözése gyarapította a törökös réteget, finnugor eredetű nép viszont a honfoglalás után már nem érkezett a Kárpát-medencébe.

Az itteni szláv nyelvű népek nem voltak tiszta szlávok [Tretyakov 1953], kialakulásukban jelentős szerepük volt a középpázsiai eredetű lovas, állattenyésztő népeknek, elsősorban a kései avaroknak. A szlovákok őseinek keveredését a kései avarokkal Eisner [1933] és Fügedi [1938] említik, Erdélyi [1986] pedig arra mutat rá, hogy az avar birodalom megdöntése után egész avar törzsek költöztek a horvátok és szlovének közé. A fentiek miatt a szláv nyelvű népekkel való keveredés nem módosíthatta jelentősebben a mai magyarság embertani képét, amit adataim is alátámasztanak [4. táblázat]. Ezzel összhangban van, hogy Kočka [1965] lengyel

antropológus 8-12. századi, szlováknak tartott koponyákon már csak 32 %-ban mutatta ki a régi szlávoknál gyakori [északi, cromagnoid, keletbalti] típusokat együtt, a török népeknél jelentős turanid és előázsiái típust 21 %-ban, a Kárpát-medencében a bronzkorban és a korai vaskorban a keltáknál gyakori alpi, valamint a finnugorokhoz kapcsolódó lapponoid típust pedig együtt 23 %-ban észlelte. A 12-15. században fokozatosan magyar földműves családok népesítették be az északi folyóvölgyeket és együtt éltek a helyben maradt szlávokkal [Mályusz 1922, Fügedi 1938]. A 15. századi Kniezsa-féle néprajzi térkép [Szücs 1982] magyar-szláv vegyes lakosságot mutat ki a Morva folyó völgyében a Miava patakig, a Vág völgyében Trencsén megye közepéig, a Nyitra völgyében Oszlányig, az egész túróci medencében, a Garam völgyében Besztercebányáig, keleten Eperjesig és a Vihorlát hegységig. Az említett vidékeken kívül kabar eredetű gyeptűrők telepedtek le Sáros megyében Palocsa [Plavec] és Somos [Drienov], valamint Szepes megyében Ószelec [Hozelec] és Csütörtökhely [Spišský Štvrtok] környékén. A Csütörtökhely környéki gyeptűrők a 13. század végén 29 kuriális [köznemes] helységben laktak, magyar nyelvük használata a 17. század végéig kimutatható, de végül elszlávosodtak [Bakó 1989]. De e gyeptűr eredetű családokon kívül a 16-18. század között bizonyosan elszlávkosodtak az északi folyóvölgyek magyar földműves népességei is, mert az első, anyanyelvet is feltüntető 1881. évi népszámlálás eredményei szerint e vidékek falusi településein magyarok említésre méltó számban már nem éltek.

A 9. századi Nyitra-szlávok embertani jellegeit leginkább a Liptó megyei szlovákok őrizhették meg, akik ősei a magyar földműves családok elől kitérve a liptói medencébe húzódtak. Az északi szlovákok kialakulásában az Árpád-kor második felében Dél-Lengyelországból főleg Árva és Szepes megyébe érkező telepéseknek is jelentős szerepük volt [Györffy 1962], de ezen fehér horvátnak is nevezett déli lengyelek beolvadása jelentősebben nem növelhette a szlovák népben a régi szláv típusok arányát, mert Lengyelország déli részében, a Katowice-Lublin vonal és a Kárpátok között a finnugoroknál gyakori lapponoid típus túlsúlya a jellemző az északi és az előázsiái típusok kisebb mértékű előfordulása mellett [Berman, Bielicki, Sawicki 1978]. Tudomásom szerint szabályos szlovákiai etnikai embertani vizsgálatok eredményei nem jelentek meg, Troniček csak hat szlovákiai város nagyüzemeiben vizsgált férfiak adatainak eredményeit hozta nyilvánosságra [Suchý 1985]. Palócföldi szlovák vizsgálataim szerint [Henkey 1985], a régi szláv típusok és formák 10.3%-ban, törökös típusok 28.5%-ban, a finnugor formák 10.6%-ban voltak kimutathatók. Ezen eredményekkel kapcsolatban azonban figyelembe kell venni, hogy a 18. században a magyarországi Palócföldre költözött szlovákok magyarokat is magukba olvasztották, amit a vizsgáltak körében apai és anyai ágon kimutatott 36 % magyar családnév is alátámaszt.

Jugoszláviában Škerlj [1938] végzett etnikai embertani vizsgálatokat, de az eredményeket nem népenként, hanem dél [Dalmácia, Macedónia], középső sáv és észak [Dráva-Száva köze] megoszlásban közölte. A középső sávban 56.3%-ban mutatta ki a dinári típust és annak szávai és nór változatait együtt, ha pedig az 1.8% keletbaltit és a 0.9% északit teljes egészében a régi szlávokra vezettük vissza, ezek együttes előfordulása is csak 2.7%. A turanid típus alföldi változatához közel álló "pannonid" típust 6.1%-ban mutatta ki és jelentős számban észlelte az előázsiai típust, de az alpi típussal összevontan adta meg gyakoriságát 20.9%-ban. A törökös típusok horvátországi és dél-boszniai elterjedéséhez hozzájárulhatott az is, hogy 670 körül Kuvrát onogur-bolgár kagán ötödik fia Dalmáciában telepedett le népével [László 1977]. Dél-somogyi horvát, valamint Baja környéki bunyevác és sokác vizsgálataim [Henkey 1987, 1990 c] szerint e három délszláv nyelvű népességnél Dalmácia őslakóival, az illírekkel kapcsolatba hozható dinári típus előfordulása jelentős, a régi szlávoknál gyakori típusok aránya pedig a 2.7%-os magyaroknál kimutatott átlagot sem éri el, viszont különösen a dél-somogyi horvátoknál a turanid típus előfordulása igen jelentős. Ez Bolhón azzal is magyarázható lenne, hogy az ottani szájhagyomány szerint a környéket egy honfoglaló magyar nemzetség népesítette be, akikre az oszmán-török hódítás elől észak felé húzódó horvátok rátelepedtek. Bár Lakócsán ilyen hagyományokról nem hallottam, de a honfoglaló magyarok kabar nemzetségei gyűrészerűen fogták körül a hét további magyar törzset [Herényi 1975/76], ezen kívül Dél-Somogyban besenyők is letelepedtek [Lackovits 1972]. A bunyevácok és sokácok Bosznia déli és Dalmácia oszmán török hódoltság alatti, keleti részéből érkeztek. Első csoportjaik Baja környékén és Baranya megye déli felében telepedtek le, tehát náluk talán oszmán-török keveredéssel is számolhatunk. Erre utal a Baja környéki bunyevácoknál és sokácoknál az előázsiai típus nagy gyakorisága, ami Törökország középső és keleti részére jellemző [Enginalev 1963]. A turanid típus jelentős előfordulása a magyarokkal való keveredésen felül annak eredménye is lehet, hogy Baján avar kagán Dubrovnik [Raguza] környékére 7000 bolgár-török harcost telepítettek le [Götz 1990]. A magyarországi, magukat svábnak nevező németek ősei Németország délnyugati részéből érkeztek, ahol nagy mértékben maradt meg a kelta eredetű őslakosság. A germán allemanok - mint általában az utolsó hódítók - leszármazottai elsősorban a vezetők és a módosabb középréteg körében élhettek tovább, míg telepesnek a legszegényebb családok jelentkeztek. Ez lehet az oka annak, hogy a magyarországi németeknél nem a régi germánokra jellemző északi és cromagnoid, hanem a keltáknál gyakori alpi és dinári típus észlelhető a legnagyobb mértékben. Ettől függetlenül típusok megoszlása szempontjából a kutatók Németországban három jelentős részben eltérő területet határolnak el. A Dunától délre a dinári, a középső részben az alpi, míg északnyugaton az északi és a cromagnoid típus túlsúlyát mutatják ki, bár Németország területén alig találha-

tók olyan nagyobb körzetek, melyekben a jellegegyüttesek képe megegyező az alpi típussal [Schwidetzky 1979]. A magyarországi németek vizsgálata alapján úgy látom, az alpi típusnak különböző kevert formái között valóban eléggé jelentős eltérések mutathatók ki. Az erősen meghatározatlanok igen nagy gyakorisága a magyarországi németeknél azzal lehet összefüggésben, hogy a telepések igen sok helységről érkeztek, pl. a Kalocsa környéki Hajósra 81 különböző helyről [Flach-Paul 1976].

1991-ben végzett Zobor vidéki és dunamocsi vizsgálataim eredményei magyar őstörténeti szempontból is fontosak lehetnek. Ugyanis az előbbi vidék nem tartozott a hódoltság területéhez, a Vág-Dunától közvetlenül keletre eső községek pedig alig 30 évig voltak a törökök birtokában. A Zobor vidékén kabar gyeptűrök telepedtek le, az Árpád- korban pedig a Nyitra megyei vámszedési jog a kabarok egyik rétegét képező kálizok kezében volt. Györffy [1959] szerint az utóbbiak emlékére őrzi a környékbeli Kalász község neve is. De törökös magyar eredetre utalhat a két Nyitra környéki Bodok [Bodok = ág nemzetség], Sarlóska [Lužany] és Sarlókajsza [Lužianky] a bolgár- török šari = fehér-ből], Kolon, és Kis - és Nagy Csausa [Csausz = védő] török eredetű neve is. Az utóbbi kettő besenyő őrhely volt a 10. századtól kezdve [Blaskovics 1991]. Nem lehet tehát véletlen, hogy törökös eredetű elemek környékbeli letelepedése miatt a törökös típusok a Zobor vidéken 65.1%-ban voltak kimutathatók a 47.7%-os magyar átlaggal szemben.

Komárom környékét - Anonymus szerint - Árpád fejedelem Ketel kabar vezérnek adományozta [Blaskovics 1991]. Ezzel összhangban van, hogy a környékbeli Dunamocson a törökös típusok gyakorisága 52.9 %, a 10 %-ban kimutatott dinári típuson belül pedig 6.4 % kapcsolódik a kaukázusi változathoz, ami két és félszerese a magyar átlagnak. A utóbbi változat a jászági magyaroknál, a kaukázusi osszétoknál és egyes nyugat-dunántúli volt gyeptűr népeiségeknél gyakori. Mert Györffy [1959] szerint a kabaroknak is volt alán eredetű rétege [a Közép-Ázsiából a Kaukázus környékére áttelepült szarmatákat nevezték alánnak], így feltehető, hogy Dunamocsra a kabarok egyik alán csoportja telepedett le. Embertani szempontból a dunamocsiak a Sopron megyei Mihályi és Szil községek mai lakóihoz állnak közel. A nyugati gyeptűket kezdetben kabar eredetű nemzetségek védték, a 10. század közepétől kezdve pedig besenyő őrhelyek sorozatával erősítették meg az ottani gyeptűrendszert [Herényi 1992].

Ezt a történeti síkra kivetített összefoglalót elsősorban a társtudományok kutatói és az embertan iránt érdeklődők számára készítettem. Az antropológusok vizsgálataim többi adatait az irodalomban felsorolt tanulmányaim alapján ismerhetik meg.

Ezen összefoglalás befejezése után, 1991 elején még sor került Rimaszombat környéki vizsgálataimra a Gortva patak környékén. Az ottani palóc-magyarok átlagos termete magas [férfiaknál 173.33 cm, nőknél 160.33 cm], fejjelzőjük rövid [f. 85.93, n. 86.08], arcjelzőjük széles [f. 83.50, n. 80.28], a többségben lévő kvalitatív jelek: előreálló járomcsont [f. 81.9 %, n. 89.1 %], meredek homlok [f. 97.2 %, n. 100.0 %], domború orrhát [f. 51.4 %, n. 45.3 %], közepesen kiemelkedő orrhát [77.8 %, n. 89.1 %], enyhén domború tarkó [f. 65.3 %, n. 85.9 %], sötét szemszín [f. 44.5 %, n. 53.1 %] és barna-fekete hajszín [f. 100 %, n. 100 %]. A gyakoribb embertípusok: turanid 44.3 %, pamiri 18.6 %, dinári 4.3 % [ezen belül 2.15 % balkáni dinári, 2.15 % keleti dinaroid], keleti mediterrán [3.6 %] és alpi [3.6 %]. A törökös típusok együttes előfordulása 65.8 %, a finnugor jelleggyűteseké 3.9 %, a régi szláv formáké 0.4 %. Bakó [1989] szerint a "Palócok földjének" is nevezett Gortva patak környékére kabarok telepedtek. Ezt támasztják elő vizsgálataim eredményei is, melyek egyben bizonyítják azt is, hogy a "palóc centrumnak" a Szlovák Köztársasághoz tartozó része nagyobb mértékben őrizhette meg a törökös magyar jellegeket, mint annak Magyarországhoz tartozó községei [Henkey 1989] a Hollókő, Hasznos, Eger vonal és mai a szlovákiai határ közötti vidéken. A Gortva patak környéki magyarok meglepő közelséget mutatnak embertani szempontból a Zobor vidékiekhez.

Irodalom

- Bakó F. [1989]: A palóc néprajzi csoport eredete, etnikai összetevői. Palócok I, Eger; 53-117.
- Bartrucz L. [1938]: A magyar ember. Budapest.
- Bergman, P. - Bielicki, T. - Sawicki, K. [1978]: Anthropologie der heutigen Polens. Rassengeschichte der Menschheit [kiadó Schwidetzky I.] 4. Lieferung.
- Blaskovics J. [1991]: Néhány Árpád-kori személy-és helynév. Az Első [Benidormi] Magyar Őstörténeti Találkozó. A Zürichi Magyar Történeti Egyesület kiadványa; 27-31.
- Eisner, J. [1933]: Slovensko v pravěku. Bratislava.
- Enginiev, A. [1963]: Anthropologische Untersuchungen in vier türkischen Dörfern. Homo 14; 29-47.
- Erdélyi I. [1986]: A magyar honfoglalás és előzményei. Budapest.
- Flach, P. - Paul, J. [1976]: Siedlungsgeschichte von Hajós. München.
- De Froe, A. - Schwidetzky, I. [1979]: Rassengeschichte Niederlande. Rassengeschichte der Menschheit [Kiadó Schwidetzky I.] 7. Lieferung; 147-167.
- Fügedi E. [1938]: Nyitra megye benépesülése. Századok LXXII; 276.
- Ginzburg, V. V. [1966]: Die Entstehung der mittelasiatischen Zwischenstomtypus. Homo 17; 172-190
- Götzt L. [1990]: Keleten kél a nap. Budapest.
- Györffy Gy. [1959]: Tanulmányok a magyar állam eredetéről. Budapest.
- Györffy Gy. [1962]: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I.

- Henkey Gy. [1975]: A szekuláris növekedésváltozás Duna-Tisza közí népességeknél. *Anthrop. Közl.* 19; 133-137.
- Henkey Gy. [1981]: A hajósi népesség etnikai embertani vizsgálata. *Anthrop. Közl.* 25; 39-60.
- Henkey Gy. [1985]: Lucfalva és Vácegres népességének etnikai embertani vizsgálata. *Anthrop. Közl.* 29; 153-177.
- Henkey Gy. [1987]: Katymári és csávolyi bunyevácok antropológiai vizsgálata. *Cumania* 10; 515-552.
- Henkey Gy. [1689]: Az embertani kép. *Palócok* I. Eger; 379-439.
- Henkey Gy. [1990a]: A magyar nép etnikai embertani vizsgálata. *Cumania* 12; 463-521.
- Henkey Gy. [1990b]: A magyarság etnikai embertani képe. Kandidátusi értekezés. [Elhelyezve a Magyar Tud. Akad., a Magyar Néprajzi Muz. és az ELTE Embertani Tanszék könyvtárában.]
- Henkey Gy. [1990c]: Babócsa és Bolhó népességének etnikai embertani vizsgálata. Babócsa története; 277-308.
- Henkey Gy. - Kalmár S. [1979]: Heves megyei palócok etnikai embertani vizsgálata. *Studia Palociorum* 4. Eger.
- Henkey Gy. - Kalmár S. [1984]: Kiskunsági őslakosok etnikai embertani vizsgálata. *Cumania* 8; 541-602.
- Herényi I. [1975-76]: Herény. *Savaria* 9\10; 161-172
- Herényi I. [1992]: A kabarok, székelyek és besenyők szerepe a nyugati végek védelmében és betelepítésében. A Kecskeméti Forrás 1992\7-es számában megjelenés alatt.
- Izsmagulov O. [1982]: Etnicseszkaja antropológia Kazahsztana. *Alma-Ata*.
- Kočka W. [1965]: Archeologisch-anthropologische Kerrelation zwischen Ungarn und Slawen im X-XII. Jh. *Acta Arch. Hung.* 17; 55-63.
- Lipták P. [1958]: Awaren und Magyaren im Donau-Theiss Zwischenstromgebiet. *Acta Arch. Hung.* 8; 199-268.
- Mályusz E. [1922]: Túróc megye kialakulása. Budapest.
- Martin, R. - Saller, K. [1957-66]: *Lehrbuch der Anthropologie* I-VI. Stuttgart.
- Natishvili, A. N. - Abdushelishvili, M. G. [1960]: Contributions to the Anthropologie of the Georgian Poeples. Peabody Mus. Harvard Univ. Russian Translation Series 1\2; 72-80.
- Nemeskéri J. - Gáspárdy G. [1954]: Megjegyzések a magyar őstörténet embertani vonatkozásaihoz. *Ann. Hist. -natur. Mus, Nat. Hung.* 5; 485-526.
- Škerlj, B. [1938]: Zur Anthropologie der Jugoslawen. *Zeitschrift für Rassenkunde* 7. Stuttgart.
- Szűcs J. [1982]: A középkori Magyarország népei. *História* 1982\1; 4.
- Szűcs J. [1987]: Két történeti példa az etnikai csoportok életképességéhez. *Magyarságkutató Csoport Évkönyve*; 11-28.
- Suchý, J. [1978]: Anthropologie der rezenten Bevölkerung der Tschechoslowakei. *Rassengeschichte der Menschheit* [kiadó Schwidetzky I.], 5. Lieferung; 55-73.
- Torgensen, J. [1976]: Rassengeschichte von Skandinavien. *Rassengeschichte der Menschheit*. [kiadó Schwidetzky I.] 4. Lieferung; 103-145.
- Tretyakov, N. P. [1953]: Tretyakov professzorral folytatott megbeszélés jegyzőkönyve. *Szovjet Régészet* 5-6; 151-160
- Véli Gy. [1967]: Az akceleráció a felszabadulás előtt és után. *Anthrop. Közl.* 11; 25-30.

1. táblázat

Méretek és jelzők átlagai egyes kárpát-medencei népeiségeknél

Férfiak [24-60 évesek]

Jelleg	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Testmagasság	171.45	173.10	171.80	169.41	169.00	172.44	170.22	169.28	168.51
Fejhossz	187.00	186.33	187.81	188.10	187.59	184.30	188.95	187.28	190.50
Fejszélesség	161.26	158.50	160.50	160.35	160.67	160.52	161.12	161.18	160.20
Homlokszélesség	113.90	112.63	114.30	113.03	113.17	114.80	112.29	112.58	112.60
Arcszélesség	145.07	145.37	146.35	146.37	146.39	145.50	146.57	146.86	145.56
M. arcmagasság	120.39	121.00	121.02	121.29	120.60	120.36	122.93	122.68	121.10
Állkapocsszöglet	113.48	113.30	113.71	112.64	113.00	114.06	112.51	113.24	112.04
Orrmagasság	52.67	52.20	53.26	53.89	52.66	53.05	55.45	55.72	53.76
Orrszélesség	35.71	35.87	36.26	35.90	35.78	35.98	36.26	36.86	35.26
Fejjelző	86.23	85.10	85.45	85.30	85.74	87.08	85.30	86.09	84.15
Arcjelző	83.00	83.23	82.76	82.93	82.45	82.77	83.88	83.54	83.19
Orrjelző	67.94	68.87	68.25	66.53	68.37	68.11	65.76	66.42	65.87

Nők [24-60 évesek]

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Testmagasság	160.94	162.81	159.14	157.40	157.19	159.56	158.27	156.78	156.28
Fejhossz	177.49	178.50	178.97	179.24	178.56	177.21	180.01	179.06	181.41
Fejszélesség	153.35	153.25	153.95	154.34	154.09	153.55	155.00	154.74	154.23
Homlokszélesség	110.63	109.70	110.81	109.74	109.79	110.93	107.79	108.18	109.40
Arcszélesség	138.13	137.07	139.18	139.59	139.61	139.65	140.11	138.80	139.63
M. arcmagasság	110.45	110.92	110.99	111.52	111.21	111.52	113.45	114.95	111.02
Állkapocsszöglet	106.37	104.65	106.56	105.62	105.14	107.72	105.88	104.52	105.69
Orrmagasság	49.25	49.50	49.38	49.89	49.09	49.41	52.65	53.07	49.68
Orrszélesség	32.67	32.69	32.75	32.74	32.42	33.15	33.76	33.30	32.08
Fejjelző	86.41	85.78	86.07	86.16	86.40	86.64	86.17	86.36	85.07
Arcjelző	79.93	80.97	79.79	79.97	79.78	79.98	81.05	82.87	79.57
Orrjelző	66.49	66.36	66.86	65.87	66.30	67.36	64.34	62.98	64.81

1 Zobor vidék 2 Dunamocs 3 Dunántuli magyar átlag 4 Összmagyar átlag 5 Palócföldi szlovákok 6 Délsomogyi horvátok 7 Baja környéki bunyevácok 8 Baja környéki sokácok 9 Magyarországi németek ["svábok"]

2. táblázat

Kárpát-medencei egyes népségek kvalitatív jellegeinek megoszlása
24-60 éves férfiaknál %-ban

Jelleg	Forma	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Járomcsont alakja	lekerekített	20.3	20.0	20.8	27.5	39.8	15.6	20.2	19.6	64.2
	előreálló	76.8	73.3	70.4	63.6	52.4	70.3	60.5	65.4	23.2
	előre keskenyedő	2.9	6.7	8.8	8.9	7.8	14.1	19.3	15.0	12.6
Homlokprofil	előre domborodó	0.0	0.0	0.4	0.6	1.0	0.0	0.9	0.0	1.0
	meredek	97.1	93.3	94.1	85.4	84.5	100.0	84.4	85.8	81.6
	hátrahajló	2.9	6.7	5.5	13.9	14.6	0.0	14.7	14.2	17.4
Orrhát profilja	konkáv	10.1	16.7	5.8	9.8	24.2	4.7	6.4	3.2	10.6
	egyenes	39.1	23.3	34.5	48.5	52.4	26.6	40.4	56.4	39.6
	konvex	50.7	60.0	59.7	41.7	23.3	68.7	53.2	40.4	49.8
Orrhát kiemelkedése	gyenge	1.4	0.0	0.6	0.9	1.0	0.0	1.8	1.3	1.0
	közepes	73.9	63.3	67.4	73.3	90.3	62.5	39.4	67.7	63.3
	erős	24.6	36.7	32.0	25.8	8.7	37.5	58.7	31.0	35.7
Tarkó profilja	erősen domború	5.8	6.7	8.7	13.8	12.6	0.0	15.6	9.6	26.5
	enyhén domború	72.5	60.0	66.8	68.2	70.9	70.3	56.9	71.2	63.8
	lapos	21.7	33.3	24.5	18.0	16.5	29.7	27.5	19.2	9.7
Szemszín +	világos	33.3	30.0	25.6	25.7	38.8	23.4	13.8	19.7	47.3
	kevert /zöldes/	31.9	30.0	27.1	31.4	26.2	21.8	34.9	46.1	29.0
	sötét	34.8	40.0	47.1	42.8	30.0	54.7	51.4	34.2	23.2
Hajszín	vörös	0.0	0.0	0.5	0.3	1.9	0.0	0.0	0.0	1.0
	szőke	0.0	0.0	0.2	1.1	1.9	0.0	0.9	0.0	1.4
	átmeneti /M-O/	1.4	0.0	0.6	1.3	1.9	0.0	1.8	0.0	5.8
	barna-fekete	98.6	100.0	98.7	97.3	94.2	100.0	97.2	100.0	91.8

+ Egyes férfiaknál a két szem színe eltérő csoportba sorolható [heterochromia iridis], ezeket is figyelembe vettem a fenti %-ok kiszámításánál

1 Zobor vidék 2 Dunamocs 3 Dunántúli magyar átlag 4 Összmagyar átlag 5 Palócföldi szlovákok 6 Dél-Somogyi horvátok 7 Baja környéki bunyevácok 8 Baja környéki sokácok 9 Magyarországi németek ["svábok"]

3. táblázat

Kárpát-medencei egyes népségek kvalitatív jellegeinek megoszlása

24-60 éves nőknél %-ban

Jelleg	Forma	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Járomcsont alakja	lekerekített	15.7	16.7	18.8	29.6	33.3	13.9	23.3	31.2	63.9
	előreálló	84.3	77.8	76.8	65.4	64.0	81.9	61.2	60.3	30.0
	előre keskenyedő	0.0	5.5	4.4	5.0	2.7	4.2	15.5	8.5	6.1
Homlokprofil	előre domborodó	1.2	2.8	1.7	4.8	7.3	1.4	3.0	2.1	11.7
	meredek	98.8	97.2	97.6	92.8	90.0	98.6	96.0	96.4	86.9
	hátrahajló	0.0	0.0	0.7	2.3	2.7	0.0	1.0	1.4	1.4
Orrhát profilja	konkáv	16.9	19.4	14.6	22.4	35.1	6.9	8.7	11.3	24.4
	egyenes	38.5	38.9	41.7	52.7	47.7	47.2	56.3	68.1	48.4
	konvex	44.6	41.7	43.7	24.9	17.1	45.8	35.0	20.6	27.2
Orrhát kiemelkedése	gyenge	0.0	2.8	1.3	3.7	1.8	0.0	1.0	5.0	1.9
	közepes	85.5	80.5	84.1	87.5	94.6	79.2	68.9	85.6	88.7
	erős	14.5	16.7	14.6	8.8	3.6	20.8	30.1	9.3	9.4
Tarkó profilja	erősen domború	10.8	16.7	16.2	19.5	27.9	2.8	14.6	9.2	50.7
	enyhén domború	88.0	80.5	81.8	78.7	72.1	91.7	82.5	89.4	48.4
	lapos	1.2	2.8	2.0	1.8	0.0	5.5	2.9	1.4	0.9
Szemszín +	világos	22.9	25.0	20.9	19.6	29.7	12.5	8.7	19.7	40.4
	kevert /zöldes/	21.7	33.3	28.3	31.3	29.7	23.6	31.1	45.9	29.1
	sötét	55.4	41.7	50.7	49.1	39.6	63.9	60.2	34.4	30.5
Hajszín	vörös	0.0	0.0	0.3	0.3	2.7	1.4	0.0	0.0	1.4
	szőke	1.2	0.0	0.8	1.1	0.9	0.0	0.0	0.0	2.4
	átmeneti /M-O/	1.2	2.8	1.8	1.9	3.6	0.0	1.0	3.3	4.2
	barna-fekete	97.6	97.2	97.2	96.6	92.8	98.6	99.0	96.7	92.0

+ Egyes nőknél a két szem színe eltérő csoportba sorolható [heterochromia iridis], ezeket is figyelembe vettem a fenti %-ok kiszámításánál

1 Zobor vidék 2 Dunamocs 3 Dunántúli magyar átlag 4 Összmagyar átlag 5 Palóc-földi szlovákok 6 Dél-Somogyi horvátok 7 Baja környéki bunyevácok 8 Baja környéki sokácok 9 Magyarországi németek ["svábok"]

4. táblázat

Embertípusok megoszlása a Kárpát-medence egyes népességeinél %-ban
a szerző 1991. végi adatai alapján

Tipus	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Turanid	40.0	32.9	35.5	29.8	16.4	37.3	21.2	18.8	5.2
Pamiri	21.9	18.6	18.0	11.1	10.7	14.1	3.3	0.6	2.3
Előázsiai	1.9	1.4	2.7	5.9	0.9	2.8	11.3	15.2	1.0
Dinári	5.2	10.0	9.0	5.7	4.2	21.1	25.2	18.8	11.9
Keletbalti	4.5	7.1	3.1	4.7	14.5	3.5	1.7	4.2	4.8
Keleti mediterrán	3.2	4.3	4.6	3.9	0.0	1.4	0.7	0.6	0.0
Alpi	1.9	1.4	1.9	2.5	4.3	1.4	2.6	3.6	15.9
Lapponoid	1.3	1.4	1.0	1.8	3.6	1.4	1.0	1.2	0.0
Mongoloid	1.3	0.0	0.7	0.9	0.5	2.1	0.3	0.0	0.0
Gracilis mediterrán +	0.0	0.0	0.3	0.9	0.5	0.7	2.6	1.2	4.6
Cromagnoid	0.0	0.0	0.3	0.5	0.5	0.0	0.3	0.0	3.4
Északi	0.0	0.0	0.2	0.4	2.3	0.0	0.3	0.0	5.0
Atlanto-mediterrán	0.0	0.0	0.2	0.1	0.0	0.0	1.0	1.8	0.6
Urali	0.0	0.0	0.1	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
x [erősen kevert, meghatározatlan]	18.7	22.9	22.3	31.8	41.6	14.1	28.5	33.9	45.4
Vizsgáltak száma 1991.XII.	155	70	4296	28147	214	142	302	165	522

+ A keleti mediterránhoz és a gracilis mediterránhoz, valamint a gracilis mediterránhoz és az atlanto-mediterránhoz egyaránt kötődő formákat mind a gracilis mediterránba soroltam

1 Zobor vidék 2 Dunamocs 3 Dunántúli magyar átlag 4 Összmagyar átlag 5 Palócföldi szlovákok 6 Dél-Somogyi horvátok 7 Baja környéki bunyevácok 8 Baja környéki sokácok 9 Magyarországi németek ["svábok"]

turanid

1

turanid

2

turanid

3

4

frontal
turanoid

5

frontal
turanoid

6

frontal
turanoid

turano-pamiri

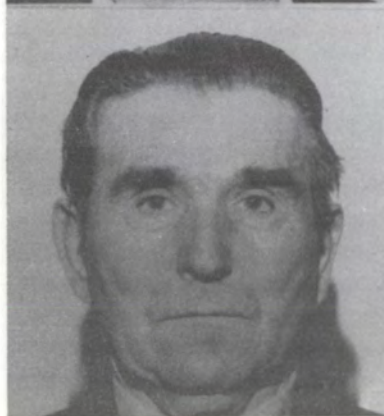
7

turano-pamiri

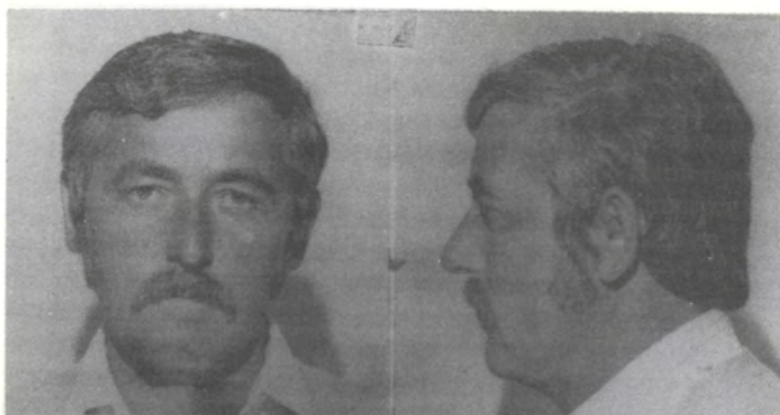
8

turano-pamiri

9

10

pamiro-turanid

11

pamiro-turanid

12

pamiro-turanid

13

14

15

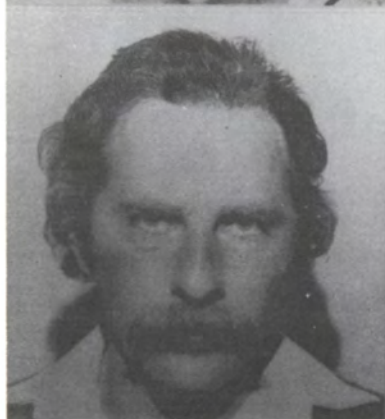

16

dinári

17

dinaroid

18

északi

keletbalti

19

keletbalti (lapp.j.)

20

keletbalti (cro.j.)

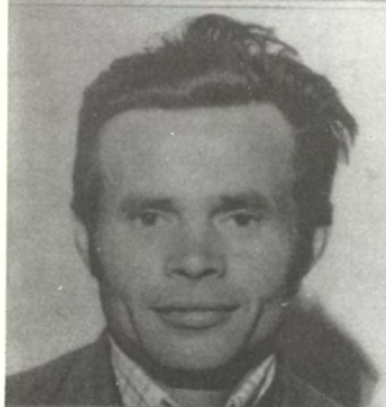
21

22

alpi

23

laponoid

24

mongoloid

